

3. Települések neveinek problémái

1873-ban már megjelent az első magyarországi hivatalos helységnévtár, de egyes helységeknek számos neve volt, több helységnek pedig ugyanaz volt a neve, s ez gondokat okozott a vasúti és a postai forgalomban. A helységnevek pontos azonosíthatósága a századforduló környékén nőtt meg. Az egy település – egy név, egy név - egy település alapelv alapján a névrendezés 1898–1912 között négy megye kivételével (ebből kettő felvidéki: Árva, Liptó) az akkori Magyar Királyság teljes területén lezajlott. E folyamat eredményét tartalmazza az 1913-as helységnévtár. A gyakran előforduló azonos nevű települések (általában megye vagy folyó) előtagot kaptak, így lett nevük egyedi: Dunaszerdahely, Nyitraszerdahely, Bodrogszerdahely vagy Turóckisfalu, Sároskisfalu, Dunakisfalud. A névrendezés másik indítéka nemzetiségpolitikai volt: sok olyan falunak adtak magyar nevet, amelyek nemzetiségi falvak voltak és addig ezeknek nem volt addig használatban lévő magyar neve. Az 1870-es népszámlálási adatsoroknál jól megfigyelhető, hogy számos esetben az ott szereplő régi magyar név valójában a település szlovák vagy német nevének magyaros átírata volt. (Például Beckókisfalu neve 1899-ig Vieszka volt.)

Az 1920-as impériumváltást követően néhol egy sajátos megoldás is kialakult: például a Csallóközben hosszú évekig a magyar települések szlovákos átírata volt a hivatalos névalak: Ekeč/Ekecs (ma Okoč), Bačfa/Bacsfa (ma Báč), Búštelek/Bústelek stb. Az 1930-as években gyakorlatilag kialakultak a későbbi (cseh-)szlovák névalakok.

Már a két világháború között elkezdődött az a szocialista érában rendszeressé vált gyakorlat, hogy számos községet átneveztek régi morva, cseh és szlovák nevezetes személyekről. Az ilyen eseteket az adatbázis megjegyzés rovatában tüntettük fel, például Parkan/Párkány 1948 óta Štúrovo, nevét Ľudovít Štúr (1815-56) politikus-költőről kapta.

Az elmúlt évtizedekben alakult települések jelentős részének nincs a gyakorlatban használatos magyar neve. Amelyiknek pedig van, annál is néha nagyon zavaros a kép. Pozsony egyik városrésze Ružinov, amelyet ma már általában a szlovákiai magyarok Rózsavölgynek neveznek. Valójában ennek a területnek a neve volt már Rózsasziget, Rózsavölgy, Rózsaoththon (németül Rosenheim), pedig már 1930-ban Pozsony városrésze volt.

Szlovákia EU felvételénél feltétel volt a részleges kisebbségi nyelvhasználat törvényben rögzített engedélyezése. Az 1994-es három nyelvtörvény közül az utolsó, a 191. táblatörvény rögzíti mintegy 500 település olyan magyar nevét, amelyeknél a település kezdetét és végét jelző közúti jelzőtáblán, kisebbségi nyelven is megjelölik azokat az önálló jogállású településeket, ahol az adott kisebbséghez tartozó lakosság számaránya eléri a 20%-ot. A törvény melléklete tartalmazza a települések magyar névalak jegyzékét. (Az ukrán-ruszin névalakok használata is része a táblatörvénynek.)

A magyar név használatának lehetősége alá azonban nem kerültek be azok a települések, amelyek szlovák nevét "jelentős" személyekről kapták, ilyen pl. Štúrovo/Párkány vagy Gabčíkovo/Bős. Ugyancsak hivatalosan nem használhatók ilyen esetben azoknak a településeknek a magyar nevei, ahol a jelentős számú magyar lakosság aránya 20% alatt maradt: Rozsnyó, Losonc, Léva és persze Pozsony, Kassa, Nyitra stb.

(A közigazgatásban sem teljesen egyértelmű a magyar helynevek használata.)

Kijelenthetjük, hogy a nyelv- és táblatörvény – sok szempontból is – végül meglehetősen ellentmondásosra sikeredett. Az ebben szereplő félezer településnévből száznál több olyan névalak került be a törvénybe, amelyeknek történelmi előzménye nincsen és ezt megelőzően nem is létezett. Lehet, hogy ez valamiféle kompromisszum eredménye volt, de a megoldás számos esetben nagyon suta lett. Néhány példa:

- Vydrany: Nemeshódos volt mindig a magyar neve, ez most Hodos lett (Dunaszedahelyi j.),
- Košúty: Nemeskosút régóta magyar neve, ez most Kosút lett (Galántai j.),
- Trávník: Komáromfüss helyett a neve Füss lett (Komáromi j.).

Valójában az új magyar névalakok nagy része ilyen, más neveknél például a Bars, Hont, Gömör, Nyitra vagy más egyéb előtag veszett el, de ezek még a megmagyarázható eltérések, tulajdonképpen névrövidítés történt, de hogy miért ilyen magas számban, erre több válasz is adódik:

– Egyrészt a szlovák nemzetállam nem nézi azt jó szemmel, ha a magyar nevek az 1918 előtti időszakra utalnak vissza. Márpedig a különböző előtagok kialakulása, ahogy fentebb is szerepel, ebben a kontextusban értelmezendők, azaz arról szólnak, hogy a Kárpát-medencében ne legyen két azonos nevű település.

– Másrészt ezek a falvak a helyi használatban is rövidítve vannak használatban, hiszen az előtagokat több mint 100 éve gyakran felülről erőltették a helyi közösségekre, így a mindennapokban ezek nincsenek használatban. (Magyarországi példával: a helyiek nem Hódmezővásárhelynek nevezik a településüket, hanem Vásárhelynek.)

Ilyen esetre jó példa Poľany / Bodrogmező (Tóketerebesi j.), ennél a táblatörvény a szép réginek tűnő magyar neve helyett a szlovák név magyaros átíratát rögzítette: Pólyán-t. A település 19. századi neve Leleszpolyán volt, a Bodrogmező név csak 1907–20 és 1938–45 között volt hivatalosan használatban, a helyi magyarok pedig ma is a Polyán névalakot használják.

Van azonban néhány olyan névváltoztatás, amely sokkal nehezebben magyarázható: Kováčovce / Szécsénykovácsi helyett Szécsénkovácsi és Sečianky / Szécsényke helyett Szécsénke. A régi Mo. területén több, mint egy tucat település nevében volt ott a "szécsény" tag, de egyben se a "szécsén" – erre a változtatásra mi racionális magyarázatot nem találtunk.

A Sátoraljaújhelytől átcsatolt önálló községgé alakított területrészt Slovenské Nové Mesto-t mindennek nevezték már: Szlovákújhelynek, Tótújhelynek és Újhelynek – utóbbi került be a táblatörvénybe.

Így utólag már nem érdemes kutakodni, hogy mindez hogyan és miért alakult így? Talán mert nem nyelvészek, hanem elsősorban politikusok igyekeztek a tárgyalásokon a magyar névalakokat meghatározni, s egyértelműen hátrányos helyzetben?

Az adatbázisban a táblatörvényben szereplő magyar névalakok szerepelnek az utolsó három (2001, 2011, 2021) népszámlálás magyar névalakjainál, a régebbi nevek pedig a Magyar név egyébnél.

Némi problémát okozhat azonban az is, hogy az egységesen egyedi névalakok hiánya miatt régebben a csehszlovákiai, ma már a szlovákiai neveknel meglehetősen sok névalak többször fordul elő, csak a B-betűvel kezdődők közül az önálló községek körében az alábbiak fordulnak elő kétszer: Barca, Belá, Beša, Bohunice, Brestov, Brestovec, Breznička, Brezovica, Bukovec, Bystrá.

A háromszor is előforduló községek száma azért már kevesebb, ilyen például: Čelovce, Podhorany, Podhradie, Rovné. Selce – ezek magyar nevei azonban gyakran egyáltalán nem is hasonlítanak egymásra. Dúbrava ugyanakkor magyarul Dúbrava, Szepes- és Kistögyes, Píla pedig Fűrész, Dóczyfűrész és Gidrafűrész. A négy Lúčka és három Lúčky pedig többségében "rét".

Szerencsére él egy olyan alapszabály, hogy egy járásban nem lehet két azonos nevű település.